

HERCZEG ÁKOS

Áfra János: Két akarat

Kalligram, 2015

kritika



HERCZEG ÁKOS (1983) Debrecen

„Kétszer kettő az négy. / Ha sosem mondd el – elfelejtik. / Ha túl sokszor mondd: nem hiszik el.” Valami oknál fogva minduntalan ez a maga egyszerűségében nagyszerű Kemény István-háromsoros ugrott be Áfra János második kötetének verseit olvasva. A *Két akarat* bátor, aligha tét nélküli, ám korántsem kockázatmentes vállalkozás, amely alapötörekvésével mintha eme evidens matematikai képletben rejlő paradoxont hívná elő az olvasóban azáltal, hogy ahhoz kapcsolódik, amit már százszor el-, sőt újrmondtak a szerelmi lírahagyomány történetében. Valahol tehát az elfeledettség és az ismerősség közti ingoványos senkiföldjére merészkedett a fölöttébb kedvező fogadtatású első kötet (*Glaukóma*, JAK–Prae.HU, 2012) után a szerző, akinek vállát minden bizonnyal legalább annyira nyomhatta a korai siker (és annak intézményes jele: a legjobb elsőkötetesnek járó Gérecz Attila-díj), mint ha visszafogott lelkesedés jellemezte volna a pályakezdést. A sikerhez vezető út titkos receptjéből ugyanis ebben a szakmában nem éppen könnyű kétszer is ehetőt főzni. Ehhez képes Áfra legújabb könyvét sem hagyta a komolyabb elismerés nélkül a szakma: miközben azonban az időközben odaítélt Horváth Péter Ösztöndíj egyfelől a korábbi fogadtatás visszaigazolásként tekinthető, egyszersmind nagyobb felelősséggel és elvárásokkal is együtt jár, s az olvasó már óhatatlanul ennek tükrében teszi majd mérlegre az új könyve(ke)t.

Első benyomásra még ha a két kötet közti távolság szembetűnőbb, a hasonlóság, meglehet, annál is mélyebben gyökerezik. Noha a különböző idegen perspektívák között szóródó, sajátosan megfordított nézőpont már a múlté, így az én szólamának vallomásossága jóval explicitebben fejeződik ki, a *Két akarat* alapvető melankolikus hangoltsága, a megszólaló nemritkán filozofikus kinyilatkoztatásokkal élő, önelemző hajlama erőteljesen közelíti a legutóbbi kötetet a *Glaukóma* világához. Hogy számos szöveghelyet lehetne idézni az eddigi életműből, amelyekről a nyelvi megformáltság alapján nem könnyű eldönteni, honnan is származnak (például: „mert azonosságunkból / egyetlen kiút van, felélni egymást / az eltávolodásban”), az persze magától értetődően következik a nyilvánvaló tema-

tikai folytonosságból (apa elvesztése, anyahiány, párkapcsolati ambivalenciák). Ám az ismerősség túlnyomórészt nem válik redundanciává, s ez mindenképp a szerző javára írandó: a *Két akarat*ban Áfra János sikerrel őrzi meg e „traumanyelv” (különösen az apa korai halálát „feldolgozó” verseknél tapasztalható) hatáspotenciálját, méghozzá a különböző tematikus pontok összekapcsolásával teremtvé új felületet a már ismert határhelyzetek számára.

Igen meggyőző módon íródik tovább (s nem pusztán egy újabb költeménnyel gazdagodik) a korábbi könyv egyik megrendítő verse, *A torzulás íve* az *Ott, ahol nem* című versben, ahol az apa korai halálával elveszített otthonosság (a kötet szavaival: „visszaszerzett biztonság”) a megtalálni vélt szerelmes társ által testesül meg újra, a születés és a halál körforgásszerű összefonódásának vigaszt nyújtó ígéretében. És mindezzel nem pusztán az árvaság felfoghatatlan tapasztalatához kerülünk egy lépéssel megint közelebb, de immár a szerelmi költészet eddig ismeretlen tájain is járunk: a közös történet elindulása ebben a transzcendenciára fogékony távlatban az én tapasztalásának határain túlra, a másik megszületésének pillanatára tekint vissza. „és mire te kimondtad az első szavakat, / apa szabadon engedte az utolsó lélegzetet. // De egy évvel előbb még ott voltam, / és vártam a nappali foteljában, / hogy megszüless. Mindenféle tudás nélkül / vártam [...] Számítottam rád, / mint anyai ölelésre [...] Ott voltam. Egész máshol, mint te.” Az „egymás felé megtett lépéseknek” persze nem titkoltan a távolodás – már ismerősebb, így helyenként már elhasználtabb – metaforái adnak később súlyt, mégis, a *Két akarat* képes maradandó és újszerű példáját nyújtani az összetartozás költői kifejeződésének.

A vállalkozás nagysága és egyszersmind nehézsége mindazonáltal ott mutatkozik meg, ahol a beszélő magára marad a másik fél képviselte akarrattal, vagyis ahol az egymástól függetlenül mozgó életek törvényszerűen csúsznak el a másik „mátságán”. Áfra János az alapintenció nyomán („kifejezetten párkapcsolati helyzeteket kezdtem megírni” – Hajdú Bihari Napló, 2016. július 16.) nem fél versben szembenézni a szerelem ingamozgásának –

hétköznapi tapasztalatok alapján könnyűszerrel visszaigazolható – evidenciájával, s a legnagyobb kihívás elé éppen akkor áll, amikor kénytelen ezzel nyelviileg kezdeni valamit. A párkapcsolati „vészhelyzetek” néven nevezése kikerülhetetlenül szembeesíti a szerzőt a nyelv jelentette, talán nem is olyan tág játéktérrel és a vallomásokot „kihallgató” befogadó pedig a maga líraolvasási szokásaival, elvárásaival. Vajon elég esztétikai élménnyel kecsegtet egy verseskönyv, ha – egyébként kiegyensúlyozott színvonalon – szavakat keres egy olyan tájra, amelyen jó eséllyel mind megfordultunk már? Hol marad akkor a felfedezés öröme, ha csupán megerősít abban az igazságban, amit már úgyis így-úgy megtapasztaltunk, megsejtettünk? Amennyiben a lírának a hétköznapi élmények megértetése is feladata, márpedig miért ne lehetne, úgy alighanem megtaláljuk magunkat (a szó pozitív értelmében) a kötet legtöbb versében – az irodalom olykor nem baj, ha nyíltan hozzánk fordul, rólunk beszél. Éppen ez az a pontja a kötetnek, ahol minden bizonytalansággal, vajon rajongói vagy fanyalgói leszünk az új Áfra-lírának, amely – a szerzővel készített interjúkból kiderül – vállaltan tágabb közönséghez kíván szólni. A *Két akarat* hatásához az olvasónak fogadnia kell tehát a kötet *közeledését*. Ha az őszinteségre (mert a feltárulkozás mindig sebezhetőséggel jár együtt) megengedő választ adunk, akkor a szerelmi játszmák ambivalenciáit megérte(t)ni igyekvő törekvést sem feltétlenül az elgondolkodtatónak szánt, olykor azonban közhelyesség határát súroló revelációk lajstromozásával fogjuk leírni magunkban, hanem talán képessé válunk arra is, hogy a közeledés-távolodás programszerű tematizálásán túl észrevegyük e lírai horizonton azokat a részleteket is, amelyek már kívül esnek a közvetlen megtapasztalhatóság határán, amelyek nem vagy nem egykönnyen fordíthatók le saját élményeink alapján – magyarázandó azt mondja a szerelemről, ami csak a költészet nyelvén beszélhető el róla.

Ezt aligha a pár soros, költői ujjgyakorlatnak tetsző, rendszerint egy-egy közvetlen élmény, érzelmi szituáció szentenciózus megragadását szolgáló versekben fogjuk fellelni – a kinyilatkoztatás-szerű megszólalásokban egész egyszerűen az olvasónak legtöbbször nincs játéktere kimozdítani a verset a referenciális lenyomatszerűség állapotából, így azok bármennyire is illeszkednek az egyébként formailag üdítően sokszínű kötet világába, legalább annyira ki is lógnak belőle, amennyiben jelentősen nem mutatnak túl önmagukon „Elmakacskodni a boldogságot. / Ez is egy lehetséges befejezés” (*Úgy volt, hogy nem volt úgy*). Nem a véletlen műve, ha szívesebben időzünk el azon dara-

bok fölött, amelyek maguk is előszeretettel időznek el hosszabban a szerelem dinamikáját megelevenítő egy-egy jelenetnél. Áfra János nem retten vissza a nagyobb lélegzetű kompozíciótól, s jól teszi: ezekben az elnyújtott monológokban válik igazán beláthatóvá a képkockáról képkockára építgetett közös magány tere. A *Már élve felejthető vagyok* című versben olvasható kifejezéssel élve „idegen szimfóniák” – miként az említett szövegben a sírok mélyén zajló mikrovilág folyamatai – hallatszódhatnak be az akár önvallomásnak tetsző leírásokba, s ennek során a vers ablakot nyit az egyszerű temetői látogatásnak induló alaphelyzet nyomán az elmúlás ugyancsak rejtett, a szerelmi érzés mélyén zajló destruktív történései felé. „Mennyi halál fér el egy ilyen apró faluban. / Mégis túlfeszítenek mindent, akik itt maradtak. / Már nem látlak, hűvös nyál törli át a száj mozaikjait, / a telefonom képernyőjét bámulom, dermedt, fekete / víztükör, egy még véletlen sírkő.”

Ugyancsak sikerrel lépünk valamivel közelebb én és másik viszonyának elbeszélhetőségéhez azokban a kortárs művészeti alkotásokat „átfordító” ekphraszisz-szerű versekben, amelyekben kevésbé egyértelmű felfedezni az én-te viszony referenciapontjait vagy kapcsolatba hozni a tematikailag rögzítettebb versekkel, mégis – látszólag paradox módon – épp ezekben sikerül azok mélyrétegeihez is utat nyitni. Jellemző módon a kötet jelentésmezőjében a hátul lajstromba vett szövegek nem is annyira kvázi képleírásként, a kép szöveggé történő transzformációjaként válnak igazán érdekessé (ezért is érdemes talán elsőként az interneten elérhető alkotások megtekintése előtt elolvasni az adott verset), hanem a finom rezonancia letapogatása, az asszociációk beívódása a kontextus jelentésrétegeibe teszik azokat emlékezetessé – a kötetnek azon pontjai ezek, ahol nem el-, hanem mintegy körülbeszélődik az én magány felé tartó mozgása. Úgy tűnik számomra, hogy a *Két akarat* akkor szól leghitelesebben a szerelemről, mikor nem az ismert narratíva kirajzolódása zajlik a szemünk előtt, azzal együtt, hogy a vágyódás vagy épp a vád hangjait, az együttlét és távolodás jelentéktelennek tetsző, mégis az összetartozás esszenciáját jelentő momentumait képes a téma magától értetődő közhelyszerűsége ellenére is elevenné tenni. Jóllehet, a szerelmi líra tudott, sejtett nehézségeiről árulkodik, hogy inkább azokhoz a versekhez tértem vissza többször, amelyek valamiképp az elképzelt, leképezhető szituáción túlról, többek közt a várakozás izgalmán és talán a múltás kimondatlan fájdalomán keresztül mutattak rá arra, amiről valahol maga az érzés szól: minderről ember és külvilág nehezen felfejthető összetartozása,

adott esetben, meglehetősen sokkal árnyaltabb képet ad, mint ami egy mégoly kidolgozott szerelmi jelenettől várható. „Az erdő már készíti fáit, / a talajt tölgyek lazítják fel, / a föld érzi kitaposott útjait, / csapások találkoznak rajta, / és egy harmadik irányban // összeadódik a lépések súlya, / zápor gyorsítja a szívverést, / felesősíti a lábak ütközését, / elmos nyomokat, illatokat, / és az erdőt visszanyeri arcát” (*Föld, víz, levegő*).

Az új Áfra-kötet témaválasztásánál fogva alighanem óhatatlanul Oravecz Imre e tekintetben mértékadó könyvével, az *1972. szeptemberrel* kerül mérlegre, s úgy érzem, ebből az összehasonlításból a kötet egészét nézve nem jön ki rosszul, ez pedig

már önmagában nagy szó. A másik birtokolhatatlanságát minimális eszközkészlettel felmutató *A te másságod* vagy ellenkezőleg, az egymásba omló mondatok sorával érzékeltető *Kevés leszek* jóval több, mint tisztos iparos munka – egyik legerendőbb s ennél fogva leginkább benépesített költői hagyomány felé nyitnak újabb fejezetet. Hogy elég lesz-e mindez a szerző számára, hogy miként Oravecz műve, még életében klasszikussá váljon, még persze nyitott kérdés, ami viszont fokozott várakozással tölthet el a folytatást illetően. A *Két akarat* emlékezetesebb darabjai alapján annyi mindenetre (a kötet zárósortait parafrázálva) Áfra Jánosról elmondható, hogy talán *felé törekszik*.

PÉCSI GYÖRGYI

Szabó Róbert Csaba: Alakváltók

Libri, 2016



Alakváltók – jó cím is, meg nem is. Jó: csereszabatos alakok, tájékozottabbaknak: Kafka Hans Samsái, emberből rovar/féreg és vissza, vagy ha erdélyi a szerző: vasgárdistából szekus, szekusból demokrata, renegátból neofita stb. Szabó Róbert Csaba alakváltói ilyesfélék is, képlékeny, ((le)cserél(get)hető bábfigurák, féreg. Nem jó: túl általános, és a regény többről szól, a sajátos romániai keménydiktatúráról, meg ha nem is magáról a szabadságról, de a keménydiktatúrában elcsökevényesedett szabadságvágyról, -harcról.

A '89-es romániai rendszerváltozás megírásának többen is nekifutottak, Páskándi Géza, Csiki László például, akik parabolában, illetve realiztikus nagyregényben próbálták értelmezni a balkáni hatalomváltók-alakváltók logikáját, több-kevesebb sikerrel. Szabó Róbert Csaba regényének is a kurtá-furcsa '89-es „forradalom” képezi a keretét, de a fő, egy igazán különös, izgalmas és torokszorító történet az ötvenes években a keményvonalas G. Gheorghiu-Dej – a román Sztálin, Rákosi – uralma idején játszódik, 1954-ben.

Kevésbé ismert, hogy a II. világháborút követő békekötés után is több helyütt folytak fegyveres ellenállások, partizánharcok a szocialista békétábor egyes országaiban. Litvániában az erdei testvérek 1953-ig, Észtországban a hetvenes évekig tartották magukat, Jugoszlávia tele volt fegyverekkel, és gyanítható, hogy az ázsiai szovjet köztársaságok sem tétlenkedtek. Romániában, Moldvában és a hegyekben főleg volt ro-

mán katonatisztek, vasgárdisták mintegy ezerfős, szétszórtan működő fegyverese próbálkozott az ellenállással, amelyet 1954-re sikerült fölszámolnia a részben e célból megerősített titkosrendőrségnek, a Szekuritáténak. Erdélyben egy kisebb magyar fegyveres csoport működött, a Háromszéken széltében-hosszában jól ismert legendájú ozdolaiaiké.

Szabó Róbert Csaba rátalált erre a minden szempontból igazán jó történetre: az ötvenes évek romániai keménydiktatúrája, brutális szekusok, magyar „szegénylegények”, fegyveres üldözések, lövöldözések, szerelem és persze halál, s mindezek kerete a '89-es bukaresti puccs-forradalom, amelyben megmutatkozik a romániai alakváltó hatalom sajátos kontinuitásának természete.

A regény standard posztmodern fordulattal indul: '89-ben novemberében egy máramarosi magyar orvost Bukarestbe helyeznek, a fővárosba tartó vonaton véletlenül/sorsszerűen megismerkedik egy furcsa, pálinkazugárus öreggel, Xavérral, aki mesélni kezd egy olyan történetet („kétes igazságértékű mesét”), amely a regény fő cselekménye lesz. A történet persze hosszabb, mint a vonatút, az orvos a Xavér lakásán megtalált feljegyzésekből egészíti ki a sorsokat, de a regény végére sem tudhatjuk meg, hogy kicsoda Xavér, miért írt jegyzeteket, kit figyelt stb., csak annyi bizonyos, hogy valamilyen módon köze volt a szekuhoz – ügynökként és/vagy áldozatként –, s hogy '89 decemberében a bukaresti sortűz egyik első halottjaként végzi.